

Recenzované dílo je výsledkem dlouhodobé cílevědomé interdisciplinární spolupráce velkého kolektivu badatelů. Zůstane trvalou zásluhou E. Pleslové-Štikové, že tento kolektiv vytvořila, specialisty různých vědních oborů na práci zainteresovala a výsledky jejich výzkumů do publikace integrovala. Jasně se ukázalo, že bez tohoto interdisciplinárního zaměření by informace o tak významném nalezišti, jakým je sídliště TRB v Makotřasích, byly velmi neúplné. Archeologický výzkum osady ještě není zdaleka ukončen, ale přesto lokalita patří již dnes k nejvýznamnějším svého druhu v Evropě, a to nejen objevem pravěké „observatoře“, ale i mnoha dalšími doklady hospodářské základny a ideových představ lidu TRB. Ukončená a zveřejněná etapa výzkumů může sloužit za příklad ekonomického postupu prací v terénu, pečlivé a všestranné analýzy získaných pramenů hmotné kultury a racionálně koncipované pramenové publikace.

Anna Bělochová

Jan Machnik, *Kultury z přelomu eneolitu i epoki brázu w strefie karpackiej*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1987, 187 str., 30 obr. v textu.

Téměř v samém epicentru pozornosti archeologů-specialistů je v posledních letech otázka dynamického vývoje Karpatské kotliny a přilehlých oblastí na přelomu eneolitu a doby bronzové (srov. četné příspěvky I. Bóny, N. Kalicz, R. Schreiber-Kaliczové a j. balkánských i slovenských badatelů; též sborník *Kulturen der Frühbronzezeit des Kerpatenbeckens und Nordbalkans*, red. N. Tasić, Beograd 1984). Nadepsaná práce představuje zatím poslední z řady klíčových příspěvků k této problematice. J. Machnik, badatel v tomto směru nad jiné zkušený, osvětluje celý složitý proces geneze raněbronzových kultur situovaných po obou stranách karpatského oblouku v kontextu nejnovějších výsledků mezinárodního výzkumu, při tom však z pozice autentického znalce zejména severokarpatských oblastí. Ke zpracování látky přistupuje s náležitou metodologickou rozvahou (vymezuje hranice základních entit jako kultura a skupina atd.) a je si vědom mnoha úskalí, s nimiž se střetne v oblastech jak pojmoslovně (různá pojmenování stejných kulturních celků), tak relativně chronologické a klasifikační vůbec (synchronizace maďarského periodizačního systému se středoevropským pojetím).

Předmětem přehledného zpracování a vzájemné konfrontace jsou kulturní celky dvou fází časně bronzové podle maďarské koncepce a to v dolním Podunají (k. Glina III-Schneckenberg), ve středním Podunají (sk. Nyírség-Zatín, Makó-Kosihy-Čaka, Csepel, časná fáze nagyrévské kultury, sk. Pitvaros — časná fáze kultury Maros, sk. Somogyvár-Vinkovci) a v povodí horní Visly a horního Dněstru (KZvP, k. Chlopice-Veselá a jí příbuzné skupiny); vlastní starobronzové kultury (3. fáze výše uvedené maďarské koncepce), totiž mladší nagyrévská, Maros, Hatvan, Únětice a komplex Mierzanowice—Nitra—Košfany, již předmětem pojednání nejsou. Autor tedy zaměřil svou pozornost především na problém vlastního zrodu civilizace doby bronzové, tj. na otázku domácího eneolitického podloží a vlivů egejsko-anatolské starobronzové civilizace. Z jeho podrobného srovnávacího studia vyplývá, že časně bronzové příkarpatské jednotky vesměs nemají genetickou vazbu na místní eneolitický substrát, nýbrž jsou spíše původu jižního. Odedávna existovaly dva modely vzniku časněbronzových kultur Příkarpátí: jeden přikládal rozhodující význam domácímu podloží, druhý považoval za rozhodující příchod nových skupin lidí do dolního a středního Podunají od jihu. J. Machnik dokládá, že první, autochtonistický výklad dnes nelze prokázat. Nástup bronzové civilizace v Příkarpátí je podle něho výsledkem působení řady činitelů, z nichž rozhodující jsou posuny větších i menších skupin lidí, zvláště ve směru od jihu k severu. Tyto pohyby vyplývaly z nestabilního hospodářského systému; velkou roli tu hrála rodící se metalurgie (hledání lehce dostupných ložisek mědi, distribuce hotových výrobků, směna atd.). Značné mobility lidských kolektivů lze tedy především vděčit za šíření bronzové kultury.

Když byl probral systematiku svrchu uvedených časně bronzových celků Příkarpátí (v jednotném sledu témat: rozsah, osady, hroby či pohřebiště, mobiliář, chrono-

logie, geneze), résumuje autor závěrem jejich společné rysy; ukazuje, že zkoumané jednotky mají řadu shodných vlastností drobným inventářem počínaje a charakterem osad a pohřebním ritem konče. Sídliště, situovaná často na vyvýšených místech, jsou nevelká, krátkodobá — spíše tábořiště bez stop trvalé zástavby. Menší skupiny hrobů, většinou kostrových, ale i žárových, s chudou výbavou, ukazují ještě tak nejuvíce diferencí (ploché hroby, mohyly, kamené skříňky aj.). Zpočátku skromný kovový inventář se ve druhé fázi přece jen rozrůstá (zlaté „medailónky“, záušnice ve tvaru vrbového listu); objevují se ve větších počtech již i fajansové korálky. Existují samozřejmě lokální odlišnosti, ale převažující společné rysy hmotné kultury opravňují autora k formulaci pojmu „časněbronzová středonaddunajská civilizace“, nebo šířeji „středoevropská časněbronzová civilizace“ (str. 160). Tu snad badatel západní části střední Evropy zapochybuje nad smyslem tohoto druhého termínu, neboť starobronzová civilizace nitra Evropy (Únětice) a horního Podunají (Straubing) — zahrnutelného také do střední Evropy — je přece jen od příkarpatských kultur poněkud odlišná a vedle nepopíratelných jihovýchodních vlivů má i silné lokální kořeny.

Recenzovaná knížka J. Machnika je doplněna instruktivními kresebnými tabulkami předmětů materiální kultury, přehlednou mapkou, obsáhlou bibliografií, rejstříkem zeměpisných názvů a německým resumé. Studentům archeologie, zájemcům o složitou dobu přelomu dvou věků starého pravěku, i specialistům se dostává do rukou přehledná práce, koncipovaná na základě důvěrné znalosti archeologických i literárních pramenů, která kodifikuje současný, poměrně již stabilizovaný systém poznatků o dané době ve vymezené příkarpatské oblasti.

Vladimír Podborský

Anna i Jan Machnikowie—Krzysztof Kaczanowski, Osada i cmentarzysko z wczesnego okresu epoki brązu na „Górze Klin“ w Iwanowicach, Wrocław—Warszawa—Kra-ków—Gdańsk—Łódź 1987, 158 str., 47 obr. v textu.

Komplexní monografické zpracování dlouholetých (1911—1913, 1964, 1967, 1973, 1978—1981) archeologických terénních výzkumů na hoře Klin u Iwanowic v Malopolsku (L. Kozłowski, Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN v Krakově) je dílem zkušeného autorského kolektivu, vedeného profesorem J. Machnikiem. Těžištěm knihy je publikace a všestranná interpretace materiálů z mierzanowického sídliště a pohřebiště, úvodem jsou však vypočítány i doklady osídlení místa v jiných fázích pravěku (2 jámy LnK, 40 objektů a 2 kostrové hroby lengyelsko-polgárského okruhu — sk. samborzecká a malická; z té doby pochází také datum C₁₄: 3800 BC, 5 jam KNP, stopy osídlení kanelované keramiky, nejméně 5 kostrových hrobů se šňurovou keramikou, hroby a stopy sídliště trzciniecké kultury, lužické popelnicové pole). Po nezbytných úvodních partiích (geomorfologické poměry, historie výzkumů) má publikace 3 hlavní kapitoly archeologické (osada MK, pohřebiště MK, závěry a výsledky analýzy) s příslušnou bibliografií, 3 menší kapitoly antropologicko-paleobiologické (spoluautorka K. Kaczanowského je tu E. Wiśniewska), antropologickou bibliografií a německé resumé.

Sídlištní pozůstatky tvoří 6 v průřezu lichoběžníkovitých jam, známých již i z jiných příbuzných sídlišť („Babia Góra“ u Iwanowic); konkretizaci představy o bytových poměrech výzkum na lokalitě neumožnil. Jámy jsou poměrně chudé (ŠI, keramika, zvířecí kosti). V keramickém inventáři jsou zastoupeny ještě zdobené džbánky kultury Chłopice-Veselé (typ IA), dále čtyřlúčá amfora (IIIB, event. IIIA) a hrnky (IVB, E). Surovinou ŠI (celkem 383 ks, z toho 5 jader a pouze 22 nástrojů) je převážně místní jurský (iwanowický), poměrně málo kvalitní pazourek, jen menší procento tvoří kvalitnější importovaný jurský materiál (typ G) a 1 exemplář je vyroben z volyňského křídového pazourku. Našly se i další drobné kamenné, 1 kostěný a 1 parohový artefakt. Z analýzy keramiky vyplývá, že sídliště na hoře „Klin“ odpovídá z hlediska chronologického kultuře Chłopice-Veselé a počátku kultury mierzanowické (sk. samborzecké).